

Recuperarea memoriei interbrigadiștilor și maquisarzilor români: Studiu de caz; Ion Călin (II)

Burcea, Mihai

Veröffentlichungsversion / Published Version
Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Burcea, M. (2013). Recuperarea memoriei interbrigadiștilor și maquisarzilor români: Studiu de caz; Ion Călin (II). *Annals of the University of Bucharest / Political science series*, 15(2), 123-148. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-398940>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives). For more information see:
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

RECUPERAREA MEMORIEI INTERBRIGADIȘTILOR ȘI MAQUISARZILOR ROMÂNI. STUDIU DE CAZ: ION CĂLIN (II)

MIHAI BURCEA

RECALLING THE MEMORY OF THE ROMANIAN INTERBRIGADISTS
AND MAQUISARDS. A CASE STUDY – ION CĂLIN (II)

Abstract

This study depicts the biography of a young communist (Ion Călin) who volunteered for the International Brigades in Spain, and thus it features – within the historiography of the topic – the destinies of the antifascist Romanian combatants. Since the vast majority of these combatants was composed of members and supporters of PCdR, the regime of popular democracy honored and glorified them after March 6, 1945, in the same vein as those Communist inlanders who were repressed by the “bourgeois regime”. The Romanian Communists who fought in the French Resistance received a similar treatment. After 1989, the names of the Romanian volunteers who had joined the cause of the Spanish Republicans went in the shadow due to their political affiliation to a party utterly compromised in the eye of the public. This study also deals with a broader context, including international politics, the reasons behind such an enthusiasm binding young people to go abroad to a front at over 2.000 km, the social strata they derived from, PCdR's efforts to organize and send combatants across the borders, Ion Călin's clandestine journey to the Iberian peninsula (via Czechoslovakia, Austria, Switzerland and France), as well as details of the fights of which he was a part of during the war.

Keywords: *interbrigadist, communism, fascism, camps, emigration.*

Intrarea lui Ion Călin în Mișcarea de Rezistență franceză

Undeva către sfârșitul anului 1939 – începutul anului 1940, Călin a fost transferat împreună cu alți tovarăși de suferință în Lagărul disciplinar de la Vernet d'Ariège. Se pare că acest lucru a fost determinat de faptul că după izbucnirea războiului, administrația lagărului, în urma unor ordine trasate de forurile superioare, a decis trimiterea internaților străini în unități de muncă sau combatante ale Armatei Franceze, lucru ce i-a nemulțumit pe mulți dintre interbrigadiști, care au refuzat înrolarea forțată.

Lagărul disciplinar de la Vernet d'Ariège avea un regim de reclusiune mult mai aspru decât cel de la Gurs. Potrivit unei declarații date de către Constantin Câmpeanu (viitor colonel de securitate în anii '50-'60), Călin a făcut parte în acest lagăr din Comitetul de conducere al celulei de partid, alături de Mihail Florescu, Iancu Ianchilevici (a reușit să plece din lagăr în URSS, unde va muri în timpul celui de-Al II-lea Război Mondial) și Mihai Wexler¹. Câmpeanu povestește cum în cadrul celulei – unde se mai regăseau și Ion Mutulescu, Jean Coler, Heht Solo, Alexandru Botoș, Petre Mihăileanu, Grigore Naum, Pavel Cristescu etc. – au avut loc numeroase discuții și ședințe care au avut pe ordinea de zi modul în care tovarășii români ar fi putut să se întoarcă în țară. Astfel, după „eliberarea” Basarabiei de către URSS (iunie 1940), basarabenii din lagăr au adresat Consulatului sovietic mai multe scrisori prin care solicitau repatrierea în nou-înființata RSS Moldovenească. Unora dintre ei le-a fost acceptată repatrierea, altora nu. Cu această ocazie, celula de partid a lagărului a inițiat o dezbatere asupra posibilităților de părăsire a zonei în noile condiții geopolitice (vezi și capitularea Franței în fața Germaniei naziste).

În cadrul discuțiilor s-au analizat și pozițiile partidului față de problema modalităților de părăsire a lagărelor, ajungându-se la concluzia că acestea nu au fost întotdeauna și cele mai juste. Anterior, conducerea Organizației de partid de la Paris a avut mai multe poziții față de această problemă, considerând că internații puteau fi scoși din lagăre în mod individual (comuniștii de la Paris erau legăturile superioare politice ale internaților).

O altă procedură care a fost folosită de partid pentru eliberarea internaților a fost trimiterea lor la muncă în Germania cu ocazia vizitelor Comisiilor militare de recrutare și triere germane pe care acestea le efectuau în lagăre cu scopul de a obține cât mai multe brațe de muncă necesare mașinii de război naziste (având acordul conducerii celulei de partid românești din lagăr, Constantin Câmpeanu va părăsi la rândul lui lagărul alături de alți câțiva tovarăși, după ce, în mai 1941, o astfel de comisie vizitase lagărul; Câmpeanu alesese această cale întrucât Consulatul sovietic îi refuzase cererea prin care solicitase cetățenia sovietică și repatrierea). Sarcina trasată internaților comuniști scoși prin această procedură era ca după ce ei ajungeau la locul de muncă repartizat să încerce prin orice mijloace să evadeze pentru a reveni în țara lor de baștină. De asemenea, Celula de partid din lagăr a mai luat în discuție problema celor care au evadat din lagăre fără acordul partidului, propunându-se excluderea acestora din partid, precum și înscrierea voluntară a unor internați în Armata Franceză, după izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial.

Unii dintre membrii celulei au considerat că la acea dată – septembrie 1939 – conducerea Organizației de partid a grupului românesc din lagărele

¹ Declarație nedată scrisă de Constantin Câmpeanu care se regăsește în dosarul de partid al lui Ionel Munteanu (Aizic Goldstein). Arhivele Naționale Istorice Centrale-București (ANIC-B), Fond 53, Dosar nr. M/241, ff. 35-36.

franceze nu a avut o atitudine corespunzătoare față de modul în care comuniștii români trebuiau să se raporteze la război. Ei au criticat poziția de la acea vreme a conducerii partidului pentru că a permis voluntarilor să ia parte la o conflagrație „imperialistă”. Trebuie menționat faptul că în septembrie 1939, comuniștii din toată lumea se aflau într-o derută totală după semnarea la Moscova a Pactului Ribbentrop-Molotov (23 august 1939), dar și ca urmare a faptului că de la Moscova nu soseau indicații clare privind caracterul războiului izbucnit la începutul lui septembrie 1939. Astfel că, liderii comuniști din multe țări europene nu știau cum să se poziționeze față de evenimentele internaționale care se succedau cu repeziciune...

Inițial, la declanșarea războiului, conducerea comuniștilor din Paris și din lagăr le-a permis internaților să se înroleze în Armata Franceză, războiul fiind apreciat ca fiind unul just. În scurtă vreme, în urma indicațiilor sosite de la Moscova, optica comuniștilor din Franța s-a schimbat radical, războiul fiind catalogat drept „imperialist”. În „lumina” noilor comandamente politice, internații comuniști din lagăr nu s-au mai înscris voluntar pentru înrolarea în trupele regulate franceze sau în subunitățile de lucru, refuzând orice propunere de colaborare cu administrația lagărului, ceea ce a condus la declanșarea represaliilor și la înăsprirea regimului de detenție. Cei care se opuneau în mod vehement conducerii lagărului erau trimiși în arest / izolator (o baracă înconjurată cu sârmă ghimpată amplasată chiar în mijlocul lagărului), unul dintre cei care a făcut cunoștință cu acest loc de pedeapsă fiind și Ionel Munteanu. Conducerea comuniștilor din lagăr a adoptat o politică de dezbinare în rândul interbrigadiștilor, separându-i pe cei care nu se supuneau întru totul sarcinilor partidului sau care erau dispuși la o oarecare colaborare cu administrația, de cei care urmau orbește linia partidului. Așa luase naștere în rândul românilor grupul „provocatorilor troțkisti” ce-l avea în frunte pe dr. Ștefan Sinculescu (din acest mic grup, ostracizat de comuniști, au mai făcut parte Nicolae Aldea și Traian Bujor).

Frământări intestinale de acest gen au avut loc în toate grupurile naționale comuniste din Lagărul de la Vernet d'Ariège până la declanșarea Operațiunii „Barbarossa”. În urma disputelor, „s-au tras concluzii juste și unanime”, redactându-se în acest sens și o rezoluție a Comitetului de partid al lagărului care a fost trimisă Secției imigranților a Comitetului Central al Partidului Comunist Francez².

Același Ionel Munteanu la care ne-am referit mai sus, povestea într-o autobiografie din 2 mai 1951 modul în care era organizat Lagărul de la Vernet d'Ariège. Mărturia lui Munteanu este una din puținele descrieri amănunțite ale lagărului prin care s-au perindat mii de străini considerați „suspecți” de autoritățile franceze, dar și o serie de membri marcanți ai mișcării comuniste internaționale, precum Arthur Koestler, Luigi Longo sau Bruno Frei:

² *Ibid.*

„Câmpul Vernet era împărțit în trei corpuri izolate între ele. Câmpul „A” care se numea câmpul de drept comun. Câmpul „B” câmpul politic și Câmpul „C” unde erau brigadiștii spanioli și o serie de ruși albi și evrei. Câmpul era condus direct de către francezi. Barăcile aveau câte un responsabil dintre internați. În baraca unde am stat erau români, iugoslavi și cred bulgari. Șeful barăcii era Mihăileanu (Petre Mihăileanu pe numele adevărat Leon Herșcovici, comandantul militar și comisarul politic al barăcii-n.n.). Reprezentantul brigadiștilor față de francezi erau iugoslavul Iliev (...) Vernet era un câmp disciplinar în care teroarea era mult mai mare. La apropierea nemților de Bordeaux s-a hotărât, de către conducere, să se evadeze în masă. În sensul acesta au fost pregătiri. Grupul din care făceam parte-organizat pentru evadare-era condus de Pop Nicolae. Nu știu cine trebuia să mai facă parte din acest grup. Legătura mea de partid era Călin Ion. Între timp a intervenit capitularea Franței și am fost anunțați că evadarea nu-și mai are rostul. După capitulare org. de Partid a grupului se împarte în două, basarabenii și bucovinenii trecând în grupul sovietic. Nu mult după aceasta următorii tovarăși pleacă în URSS: Ianchilevici, Krosnav, Heht Solo, Ghelbruch, Katovschi (Grigore Kotovschi-n.n.), Boguslavski. În câmp am început o serie de acțiuni de protest împotriva hranei proaste și insuficiente. Una din acțiuni a luat proporții de rebeliune. Câmpul „C” fiind, în mâinile noastre, aproape o zi întreagă; gărzile mobile, care se găseau, au părăsit în tot acest timp câmpul. Francezii au năvălit în câmp, după o serie de pregătiri, închizându-ne în barăci. În urma acestor acțiuni, iugoslavul Ilici și Mihăileanu au fost arestați și judecați. Cred că au fost condamnați la 4 luni închisoare. După capitulare a venit în câmp o comisie hitleristă punând problema față de brigadiști de a pleca în Germania să lucreze în libertate. După spusele lor, urma ca, după șase luni de lucru în Germania fiecare va putea să plece în țările lor. Linia Partidului din câmp era de a pleca la lucru în Germania, sub motivul că astfel se va ajunge mai ușor acasă. Astfel au plecat brigadiști din grupurile naționale. De la români au plecat: Călin Ion, Mutulescu, Pop Nicolae, Botoș, Hichel, Vecsler, Spitz. Nu după mult timp, am fost scoși din câmp pentru a fi deportați în Africa”.³

În a doua jumătate a anului 1940, după capitularea Franței, Ion Călin, Marin Selea, Gheorghe Chiorean (viitor căpitan de securitate la începutul anilor '50), Constantin Câmpeanu și alții s-au oferit să plece voluntar la muncă în Germania, reușind astfel să părăsească Lagărul de la Vernet d'Ariège. Se pare că în drum spre Germania au evadat din tren și s-au îndreptat către Paris, unde cu ajutorul comuniștilor francezi au fost angajați în diverse ateliere și întreprinderi, primind în același timp și acte de identitate false (PCF fusese scos în afara legii în toamna anului 1939).

La Paris, Ion Călin s-a integrat repede în rândul comuniștilor din emigrația politică, fiind cooptat în conducerea organizației de partid a comuniștilor români unde a activat alături de Alexandru Buican, Fanny Gurvit (alias „Fanny-Neagra”), Eugenia Luncaș (alias „Rosea”), Alexandru Lazăr, Martha Levensohn și Nicolae Cristea⁴. Organizația acționa ilegal pe baza indicațiilor trasate de CC al PCF imigranților români, ducând o activitate de

³ Autobiografie dată de Ionel Munteanu pe 2 mai 1951. ANIC-B, Fond 53, Dosar nr. M/241, f. 60.

⁴ General-maior în rezervă Boris Holban, „August 1944: Români în insurecția pariziană”, în *Magazin Istoric*, nr. 8 (89), august 1974, p. 86.

propagandă în vederea mobilizării tuturor românilor la lupta împotriva germanilor sub conducerea unică a comuniștilor.

După atacul Germaniei naziste asupra URSS, emigrația română comunistă s-a mobilizat la rândul ei pentru recrutarea de membri în vederea declanșării luptei armate. În acest sens au fost întrebuințate asociațiile culturale „Solidaritatea” și „Uniunea Basarabenilor” pentru a recruta voluntari dispuși să-și sacrifice viața spre a lupta cu arma în mână contra ocupantului, dar și pentru a colecta bani sau pentru a procura substanțe chimice necesare fabricării unor mașinării infernale⁵.

Alături de Nicolae Cristea și Francisc Wolf – Boczor, Ion Călin a făcut parte din Grupul comunist român din Franța subordonat Partidului Comunist Francez, cât și din Organizația Specială de Luptă⁶ pendinte de aceeași formațiune politică, care acționa împotriva ocupantului nazist încă din toamna anului 1940. În 1941, Ion Călin a fost însărcinat cu recrutarea de cadre pentru Organizația Specială de Luptă, alcătuită în mare parte din imigranți politici și foști interbrigadiști, în vederea organizării lor pe grupe de luptă. Una dintre tovarășele recrutate de Călin a fost și luptătoarea Charlotte „Șari” Gruia, fostă Csordaș, alias „Erna”⁷, căreia i-a făcut propunerea de a se alătura organizației într-un parc din Paris.

⁵ Declarație dată de Eugenia Luncaș la Institutul de Istorie a PMR în ziua de 14 martie 1957. ANIC-B, Fond 60, Dosar nr. 135, f. 44.

⁶ În ianuarie 1942, Organizația Specială de Luptă a PCF a fost integrată într-o nouă organizație: Francitirorii și Partizanii Francezi-Franci Tireurs Partisans. Grupurile Organizației Speciale de Luptă alcătuite din emigranți au devenit grupe și detașamente ale FTP. FTP era compusă din mici grupe de luptă extrem de flexibile și mobile. Structura superioară grupei era detașamentul, care la rândul ei era compus din câteva grupe, fiind condus de un comandament alcătuit din 3 persoane: comandantul militar, comisarul politic și comisarul pentru tehnica de luptă. În aprilie 1942, Organizația Specială de Luptă a PCF (l'OS) a fuzionat cu MOI (MOI – „Main-d'œuvre immigrée” - Mâna de lucru imigrată, reprezenta structura centrală a CC al PCF însărcinată cu organizarea și conducerea activității comuniștilor străini de pe teritoriul Franței), precum și cu altă formațiune paramilitară a PCF: FTF – „Francitireurs Français”, formând astfel FTP-MOI. În urma acestei reorganizări a structurilor paramilitare comuniste, lupta armată a luat amploare.

⁷ Gruia Șari fostă Csordaș (n. 13 mar. 1914, mun. Oradea, jud. Bihor), luptătoare comunistă în Rezistența Franceză. A fost arestată la 15 decembrie 1942 și deportată ulterior în lagărele de concentrare germane de la Ravensbruck și Mauthausen. După încheierea războiului a revenit în țară, fiind încadrată la Comisia Controlului de Partid de pe lângă CC al PMR, în funcțiile de referent-șef și instructor (1946-1966). A fost căsătorită de două ori. Ambii soți au fost membri ai Partidului Comunist Francez activând în emigrația politică de la Paris. Primul soț, Ion Csordaș, membru al PCdR a decedat în 1940. Al doilea soț, Ștefan Gruia, pe numele adevărat Ștefan Goldberger (n. 4 dec. 1912, mun. Oradea, jud. Bihor – d. 13 sept. 1965, mun. București), a lucrat la întoarcerea în țară ca director al Direcției bibliotecii din cadrul Comitetului pentru Așezăminte Culturale de pe lângă Consiliul de Miniștri (1951) și șef de lucrări la Catedra de marxism-leninism a Universității „C.I. Parhon” din București (nov. 1951). În noiembrie 1951, soții Gruia locuiau în București, pe strada Herăstrău nr. 23. ANIC-B, Fond 95, Dosar nr. 122.310, ff. 72-73. Robert Levy, *Gloria și decăderea Anei Pauker*, Ed. Polirom, Iași, 2002, p. 206.

Într-o autobiografie dată de Șari Csordaș în data de 17 noiembrie 1949 aceasta spune că în a doua jumătate a anului 1941 a fost recrutată de Călin, care i-a încredințat sarcina de a fi „tehnică” a grupului românesc de combatanți din care mai făceau parte Mihail Patriciu, Nicolae Cristea, Alexandru Botoș și Andrei Sas. În această calitate, Șari închiria case conspirative și se ocupa de procurarea armamentului (ulterior, Șari a fost promovată în funcția de „tehnică” a FTP-MOI).

În aceeași autobiografie, Șari vorbește de Ion Călin, spunând că acesta nu era prea bine văzut de tovarășii săi din FTP-MOI, deoarece nu avea un spirit de sacrificiu prea dezvoltat. Este una dintre puținele declarații care îl pun pe Călin într-o lumină negativă:

„Despre tov. Adorjan (Gheorghe Adorian-n.n.) și Călin, știu că au fost considerați ca necurațoși de unii tovi. Deoarece cu ocazia câtorva acțiuni contra nemților au leșinat pe stradă. Alții spuneau că ei nu corespundeau la acea muncă deoarece erau bolnavi de inimă.”⁸

*Pe „rue du Capitaine Marchal no. 20” din Paris
a locuit Ion Călin în anii '40*

În calitatea sa de responsabil de cadre al grupului comunist român din MOI, Ion Călin a recrutat-o și pe Margareta „Margot” Lazăr (soția lui Alexandru Lazăr). Într-o declarație dată la Institutul de Istorie a PMR în 1956, Margareta Lazăr povestea acest episod:

„Tovarăș devotat și politicește bine dezvoltat, care ne-a verificat înainte de a ne repartiza în diferite sectoare de muncă. Nu a fost vorba de a scrie autobiografie, nici de a face dosare. Plimbându-ne prin străzile Parisului, noi i-am povestit viața noastră și activitatea noastră. Din conversația amicală, din chestiunile bine puse, i-au permis tov. Călin de a ne cunoaște, de a ne aprecia și a ne destina pentru diferite lucrări. El a cunoscut multe lucruri și mulți oameni. El a căzut ca un erou ducând cu el în groapa comună tot secretul muncii noastre clandestine.”⁹

⁸ Autobiografie dată de Șari Csordaș la 17 noiembrie 1949. ANIC-B, Fond CC al PCR – Colegiul Central de Partid, Litera C, Dosar nr. C/3840 (Csordaș Șari), f. 15.

⁹ Declarație dată de Lazăr Margareta la Institutul de Istorie a PMR în ziua de 16 martie 1957. ANIC-B, Fond 60, Dosar nr. 137, f. 8.

Tot despre puterea de persuasiune și credința în justețea cauzei căreia i se dedicase vorbește și Riesel Reghina, fostă activistă în MOI:

„Înainte de a fi repartizată într-un grup de trei, am fost verificată de tov. Călin, de care s-a amintit deja aci dar vreau să mai arăt o trăsătură a tov. Călin ca propagandist. El m-a verificat înainte de a mă repartiza în grupul de trei. Ne-am întâlnit pe stradă, bineînțeles și mergând așa pe stradă, în cuvinte foarte simple și pline de solemnitate el a știut să-mi arate cinstea pe care mi-o acordă Partidul prin aceea că mă încadrează în grupul de trei și mă însărcinează cu o nouă muncă. Felul de a vorbi, felul lui de a pune problema, mi-a făcut impresia că nu vorbește un singur om cu mine, ci am avut impresia că stau în fața unei adunări de Partid și sunt verificată în toată regula.”¹⁰

Riesel Reghina – Grossu
(n. 9 mai 1907, Cernăuți, Ucraina – d. 24 mai 1985)

Despre această structură paramilitară a PCF (Organizația Specială de Luptă), Boris Holban, comandant al Unității FTP – MOI din Regiunea Paris¹¹ (iun. 1942 – aug. 1943 și dec. 1943 – 23 aug. 1944), unul dintre cei mai bine pregătiți comuniști români în domeniul militar din Rezistența franceză, spunea:

„Organizația Specială era o organizație de elită, în sensul că era constituită de elementele cele mai devotate, cele mai încercate și cu cea mai multă experiență; era în exclusivitate constituită din foști voluntari spanioli; era o organizație formată din grupe mici, strict conspirative, strict izolate una de alta, unități mici, care și-au axat activitatea în prima perioadă în special asupra distrugerii mijloacelor de transport și a munițiilor, a armamentului hitlerist.”¹²

¹⁰ Declarație dată de Riesel Reghina la Institutul de Istorie a PMR în ziua de 1 aprilie 1957. ANIC-B, Fond 60, Dosar nr. 142, f. 128.

¹¹ Această mare unitate paramilitară a MOI din regiunea pariziană era alcătuită din 4 detașamente: Detașamentul nr. 1 (format din 6 grupe de luptă, în majoritate români), Detașamentul nr. 2 (format din evrei originari din Polonia), Detașamentul nr. 3 (format din italieni) și Detașamentul nr. 4 (format în majoritate din cehi, bulgari, austrieci etc.). Regulile conspirativității prevedeau ca nicio grupă sau detașament să nu aibă contact între ele. Detașamentul nr. 1 românesc a luat naștere pe scheletul Grupului român OS, beneficiind de o considerabilă cantitate de arme și muniții, dar și de un atelier/ laborator condus de Mihai Patriciu și în care se confecționau bombe artizanale.

¹² Declarație dată de Boris Holban alias „Olivier” la Institutul de Istorie a PMR în ziua de 15 martie 1957 (Holban nu a făcut parte din Organizația Specială de Luptă, însă i-a cunoscut pe mulți dintre membrii săi). ANIC-B, Fond 60, Dosar nr. 136, f. 6.

*Boris Holban pe numele adevărat Boris Bruhman
(n. 20 apr. 1908, com. Cucanca, Ucraina – d. 2004, Franța
în două ipostaze: în arestul Siguranței interbelice
și în uniformă de colonel al Forțelor Armate ale RPR
(în 1949 a fost numit în funcția de șef al Direcției cadrelor armatei din MApN)*

În toamna anului 1941, Ion Călin a participat la una dintre primele sale misiuni alături de Carol Goldstein, alias „Ion Crăciun”, și Gheorghe Adorian. Aceștia au fost organizați într-o grupă de luptă controlată de către băimăreanul Francisc Wolff-Boczor¹³, care avea ca scop efectuarea unor misiuni de recunoaștere. Mai precis era vorba de a urmări activitățile cotidiene ale unor mici subunități germane din zona Teatrului parizian de revistă „Folies-Bergères”. Printre acestea se număra și o companie militară germană care mergea în fiecare seară la spectacolele acestui teatru. Mica formațiune de luptă primise sarcina de a stabili traseul subunității germane pentru a putea fi atacată. Pe baza informațiilor furnizate de grupa lui Călin, Francisc Wolff-Boczor a hotărât ca Gheorghe Adorian și Carol Goldstein să fie cei care vor executa atacul (Călin nu a fost inclus în grup). Aceștia au primit sarcina de a arunca o grenadă artizanală cu fosfor fabricată de Mihail Patriciu (fost interbrigadist român și viitor colonel de securitate la începutul anilor '50) în momentul în care compania germană urma să intre în teatru. După 10 zile de supraveghere a sosit ziua atacului (11 noiembrie 1941 – ziua în care francezii celebrau Armistițiul semnat la sfârșitul ostilităților din Primul Război Mondial), însă chiar în acea seară compania nu și-a mai făcut apariția pe traseul și ora anticipate (rue Boule Rouge). Nemaivând ca obiectiv principal subunitatea nazistă, cei doi luptători au identificat un camion german de 5 tone încărcat cu motoare de avion, pe care l-au aruncat în aer cu grenada destinată militarilor din compania germană (întreaga operațiune a fost supravegheată de la distanță de Francisc Wolff -Boczor).

¹³ La sfârșitul anului 1941 Francisc Wolff-Boczor fusese numit în fruntea Grupelor Organizației Speciale – MOI din regiunea Paris în locul lui Conrado Miret-Must (alias „Alonso”), arestat în noiembrie 1941.

A doua zi, Ion Călin a fost trimis în recunoaștere pentru a constata pagubele produse de mașina infernală. Rezultatul: un gardian comunal a fost ucis iar camionul a fost distrus în totalitate¹⁴.

*Mihail Patriciu – X – pe numele adevărat Mihail Grünsperger
(n. 19 ian. 1909, com. Tătăruș, jud. Bihor – d. 1996)
și Boris Holban – XX – în uniforme
de ofițeri ai Forțelor Franceze din Interior (1944)*

O altă acțiune la care a participat Călin a fost aruncarea în aer a unor rezervoare de carburant deținute de Wehrmacht, situate în apropierea Parisului. La această operațiune condusă cu succes de Nicolae Cristea (fost secretar al Comitetului orășenesc București al PCdR în anii 1930 și veteran al Brigăzilor Internaționale) au mai luat parte Marin Selea și Carol Goldstein, care au minat rezervoarele¹⁵.

Odată cu înființarea FTP – MOI (aprilie 1942), Ion Călin a fost numit în funcția de adjunct al șefului Serviciului cadre din FTP – MOI regiunea Paris (în același timp, Călin activa în paralel și în Detașamentul nr. 1 românesc din cadrul Unității FTP – MOI din regiunea Paris, condusă de către Boris Holban). Cu aceeași ocazie, funcția de șef al Serviciului cadre din FTP – MOI regiunea Paris a fost atribuită unui fost luptător cehoslovac din Brigăzile Internaționale: Radislav Holdos¹⁶.

¹⁴ Declarație dată de Gheorghe Adorian în ziua de 14 martie 1957. ANIC.B, Fond 60, Dosar nr. 135, ff. 17-18. Despre această operațiune vezi și mărturia lui Gheorghe Adorian în *Români în rezistența franceză în anii celui de-al Doilea Război Mondial (amintiri)*, Ed. Politică, București, 1969, pp. 54-55.

¹⁵ Mărturia lui Selea Marin: *Români în rezistența franceză în anii celui de-al Doilea Război Mondial*, pp. 126-127.

¹⁶ Boris Holban, *Testament – Après quarante-cinq ans de silence, le chef militaire des FTP-MOI de Paris parle*, Calmann-Lévy, Paris, 1989, pp. 120-121.

Evadarea din Lagărul de la Argelès sur Mer a unui grup de foști interbrigadiști

În noaptea de 27 martie 1941, un grup de 15 foști voluntari români a evadat în timp ce era transportat cu trenul din Lagărul de la Argelès sur Mer către Lagărul disciplinar de la Vernet (trenul transporta circa 300 de internați – foști interbrigadiști). Din acest grup au mai făcut parte Gheorghe Adorian, Andrei Micu (pe numele adevărat Adolf Klein, maior de securitate la începutul anilor '50), Nicolae Cristea, Francisc Wolf-Boczor, Mihail Patriciu (pe numele adevărat Mihai Grünsperger), Andrei Sas Dragoș, ing. Iancu Zilberman, etc. Pe lângă români, din acel tren au mai evadat și internați de alte naționalități (iugoslavi, bulgari, unguri ș.a.m.d.).

În mai 1956, Patriciu a povestit la Institutul de Istorie a PMR memorabila evadare din primăvara anului 1941:

„Nici gărzile mobile n-au fost mai puține și ca să fie asigurat că nu se ia contact cu populația civilă bandiții au hotărât ca să fim transportați noaptea. Noi am folosit acest lucru și fiindcă nu am putut să sărim din vagoane pe uși, din cei 300 de tovarăși 82 sau 84 de tovarăși au sărit pe geamuri, când trenul mergea în plină viteză (...) Eu când am fugit prin geam din nefericire am sărit în sens invers, a venit un alt tren și eu tocmai am sărit spre trenul acela care venea în sens invers și n-am mai avut timp ca să fug. Am fost prins între șinele trenului acela care a venit în sens invers și a trecut un tren peste mine și înaintea mea a sărit tovarășul Bodu, tov. Wolf Felix și tov. Samuil Zoltan. Samuil Zoltan a vrut să treacă în cealaltă parte, ca să nu sară între șine și el a căzut între vagoane (în cele din urmă Samuil Zoltan a scăpat doar cu o lovitură la ochi-n.n.). Noi după ce trenul a trecut peste mine, fiind un tren lung de marfă, mărfar, m-am ales cu capul spart în vreo trei locuri, însă n-am fost lovit de locomotivă și de vagoane, pentru că în fața locomotivei nu era plugul acela de zăpadă. Eram în sudul Franței pe la 60 km. de Toulouse. Și în felul acesta mi-am salvat viața mea.”¹⁷

Evadarea a fost pregătită de organizația de partid a Lagărului de la Argelès sur Mer – Departamentul Pirineii Orientali, care nu dorea ca foștii internaționali să ajungă într-un nou lagăr sau să fie transferați în Africa de Nord, acolo unde se zvonea că autoritățile franceze ar fi demarat construirea unei linii ferate transahariene (la acea dată, secretar al acestei organizații de partid era Francisc Wolff – Boczor, iar secretar al Comitetului de partid al lagărului era Nicolae Cristea).

După câteva zile de la evadare, Mihail Patriciu și câțiva dintre tovarășii săi au reușit să stabilească legătura cu ambasada sovietică din Franța vichystă, care le-a pus la dispoziție acte oficiale plastografiate din care reieșea că sunt cetățeni sovietici. Ulterior, grupul lui Patriciu a plecat în zona ocupată, la Paris, unde, după 22 iunie 1941, majoritatea membrilor grupului au declanșat lupta de partizani (documentele false procurate prin ambasada sovietică au fost depuse la PCF pentru a nu „compromite” ambasada URSS)¹⁸.

¹⁷ Declarația lui Mihail Patriciu dată la Institutul de Istorie a PMR în ziua de 27 mai 1956. ANIC-B, Fond 60, Dosar nr. 95, ff. 173-174.

¹⁸ *Ibid.*, ff. 40-41.

Odată cu evadarea acestui grup, produsă cu puțin timp înainte de atacarea URSS de către Germania, aripa armată a PCF și-a intensificat acțiunile clandestine îndreptate împotriva germanilor. Pe cale de consecință și activitățile paramilitare din Grupul comunist român au început să devină din ce în ce mai vizibile. Tinerii rebeli români au constituit în scurt timp baza sau, mai bine spus, coloana vertebrală a rezistenței armate a MOI împotriva ocupantului german și a colaboraționiștilor francezi. Prin evadarea interbrigadiștilor, PCF a beneficiat de un ajutor important în luptele de gherilă urbană purtate pe străzile marilor orașe franceze, în special ale Parisului (experiența militară dobândită de foștii luptători din Brigăzile Internaționale pe frontul spaniol și-a spus cuvântul în anii ce au urmat, aceștia contribuind la creșterea numărului de atentate, sabotaje și atacuri comise împotriva unor unități germane).

Însuși Ion Călin va lupta alături de mulți dintre membrii acestui grup, participând la minarea unor trenuri germane, distrugerea unor rezervoare și depozite de carburanți naziste, dar și la debulonarea unor șine de tren, acțiuni care se soldau adesea cu deraierea garniturilor militare germane. Mihail Patriciu vorbește extrem de laudativ despre Ion Călin în memoriile sale. Cei doi camarazi au colaborat în mai multe rânduri la fabricarea unor bombe artisanale, care ulterior au fost plasate în varii locații ocupate de germani:

„Era un luptător curajos și înzestrat cu aptitudini tehnice deosebite. Avusesem cu el adeseori discuții în legătură cu rezolvarea unor dificultăți tehnice specifice condițiilor luptei armate clandestine. Inventivitatea sa, mai ales în crearea dispozitivelor electrice pentru arme explozive, ne ajutase pentru a duce la bun sfârșit câteva acțiuni dificile. Uneori, în toilă discuțiilor politice sau tehnice, Ion începea să vorbească despre satul său natal Șoldanu, din județul Ilfov, cu atâta emoție și pasiune, încât uitam că mă găsesc la vreo două mii de kilometri de patrie. Când zicea un cântec popular sau o snoavă, n-o făcea pentru a-și distra ascultătorii ci numai pentru a-și mai potoli elanul. Ion Călin va lipsi în ziua cea mare a victorie, pentru care și-a dăruit sângele său, roșu, ca un steag al insurecției.”¹⁹

În aceeași termeni îi zugrăvește portretul și Iosif Soru, fost membru marcant al grupului românesc din MOI:

„Călin, Ion Stănescu (aliasul corect al lui Călin era „Nicolae Stănescu”-n.n.), a fost primul responsabil în grupul de trei. N-am să-l uit. El a fost educat de partidul comunist român. În fiecare cuvânt era precizie și metodă de organizare și pot spune că în puținul timp cât am lucrat cu el în grupul de trei, am fost educat de acest om: de a lucra larg și de a fi vigilent.”²⁰

În dosarul personal de partid al fostului interbrigadist Ion Mutulescu²¹ se găsesc mai multe autobiografii, dar și un memoriu pe care acesta l-a adresat, în

¹⁹ *Români în rezistența franceză în anii celui de-al Doilea Război Mondial (amintiri)*, p. 113.

²⁰ Declarație dată de Soru Iosif în ziua de 1 aprilie 1957 la Institutul de Istorie a PMR. ANIC-B, Fond 60, Dosar nr. 142, f. 38.

²¹ În prima jumătate a anilor '50, Ion Mutulescu (n. 11 nov. 1894, jud. Gorj – d. 1968) a fost ofițer inferior de miliție, având gradul militar de căpitan în funcțiile de locțiitor al directorului Direcției circulație din Comandamentul de Miliție al Orașului București (? – apr. 1951) și șef al Serviciului tehnic din Direcția circulație a DGM (mai 1951 – ?). În 1955, Mutulescu locuia în București pe strada Ștefan Furtună nr. 91. ANIC-B, Fond 95, Dosar nr. 122.335, f. 81.

ziua de 15 august 1950, Comisiei Centrale de Verificare a Membrilor de Partid de pe lângă CC al PMR. În document, Mutulescu, care prezenta pe larg activitatea sa depusă în slujba partidului începând cu anii '20, menționează și sprijinul pe care l-a primit de la Călin în demersul său de a se reîntoarce în țară.

În anul 1942, Mutulescu se găsea la Paris activând în cadrul grupului comunist al emigranților români din Paris, repectiv în grupul român al *Travail Antiallemand*, pe post de curier și de persoană care răspândea manifeste antigermene, împreună cu Octav Bodnar (responsabilul / șeful grupului român din *Travail Antiallemand*), la metrou, în restaurante, hoteluri etc. La sfârșitul anului 1942, în preajma iminentului dezastru militar de la Stalingrad, Legația României din Franța a emis un comunicat prin care adresa un apel tuturor românilor aflați pe teritoriul francez care nu aveau actele de ședere corespunzătoare, să vină la sediul Legației, acolo unde urma să li se reglementeze situația actelor în vederea reîntoarcerii în țară. Se pare că după ce zeci de mii de militari români își pierduseră viața, fuseseră răniți sau luați prizonieri la Cotul Donului, autoritățile antonesciene se găseau într-un deficit de mână de lucru și de recruți pentru efortul de război. Mutulescu s-a consultat cu legăturile sale superioare, Fanny Gurvit – alias „Fani Neagra”, și Ion Călin, care l-au sfătuit să se întoarcă legal în țară pentru că, la acea dată, comuniștii români din Paris pierduseră legătura cu cei din conducerea partidului de la București (tot Călin îi procurase în același an și acte false pe numele „Tomescu Jean”, care atestau faptul că Mutulescu este cetățean francez cu domiciliul în Paris). Mutulescu s-a prezentat la sediul Legației, unde funcționarii instituției i-au înmănat o foaie de drum și i-au vizat pașaportul. Având documentele vizate, Mutulescu se va imbarca într-un tren cu destinația România (alimente și bani pentru lungul drum către țară i-au fost furnizate de către aceiași Fanny Gurvit și Ion Călin). Ajuns în țară pe ruta Paris – Viena – Cernăuți – București (decembrie 1942), la indicația lui Ion Călin, Mutulescu a luat legătura cu Gheorghe Călin (fratele lui Ion Călin), pe care l-a rugat să anunțe conducerea partidului de sosirea sa în țară.

În memoriile depuse la Institutul de Studii Istorice și Social–Politice de pe lângă CC al PCR, Mutulescu afirmă că, odată ajuns la București, a apelat la o cunoștință de-a sa, Mărioara Micloș (care-i va fi a doua soție), pentru a-i face legătura cu Gheorghe Călin (prima soție îi murise între timp, iar Mărioara cunoștea mișcarea clandestină comunistă încă din anii '30, atunci când obișnuia să transporte pachete cu mâncare la închisorile unde era deținut Mutulescu). Mutulescu declara că întâlnindu-se cu Gheorghe Călin, acesta i-ar fi spus să se prezinte benevol la Centrul Militar pentru a fi încorporat în armată. Mutulescu mai spune că a refuzat această propunere deoarece s-a temut să nu aibă soarta lui Nicolae Pop (fost interbrigadist), care, după revenirea în țară, s-a înrolat în armată, fiind trimis pe front, de unde nu s-a mai întors (Mutulescu considera că a fost împușcat din cauza convingerilor sale politice). Este foarte probabil ca Mutulescu să fi comis o eroare cronologică, întrucât în memoriile multora dintre foștii luptători din Spania se menționează că Nicolae Pop ar fi decedat în 1944.

Mai mult decât atât, propunerea lui Gheorghe Călin l-a făcut pe Mutulescu să-l suspecteze că s-ar afla în slujba Siguranței (este posibil ca la

acea dată Gheorghe Călin să îi fi făcut propunerea de a se înrola în armată în urma unei dispoziții de partid referitoare la plecarea voluntară pe front a comuniștilor cu scopul de a desfășura muncă de propagandă în rândul militarilor). Desigur, Mutulescu se înșela²².

La București, Mutulescu s-a angajat pe post de șofer al directorului Teatrului Național, Liviu Rebreanu, iar pe linie de partid a fost cooptat de către Iosif Rangheț și Emil Bodnăraș în colectivul de cadre care a pregătit evadarea lui Gheorghe Gheorghiu – Dej din Lagărul de internați politici de la Târgu-Jiu²³.

Amintirile camarazilor lui Călin se opresc la acest episod relatat de Ion Mutulescu. În ziua de 4 ianuarie 1943, Ion Călin (alias „Nicolae Stănescu”) și superiorul său din fruntea Serviciului cadre, Radislav Holdos, au fost arestați, fiind ulterior deportați în Germania sub nume false: „Pierr Kaliarik” și „Nicolae Stănescu” (Holdos va supraviețui, reîntorcându-se după război în Cehoslovacia). După o detenție scurtă în închisoarea franceză Santé, Călin a fost transportat în Lagărul de concentrare german de la Neuengamme, unde i s-a pierdut urma (tot în acest loc de deținere au murit în 1944 Mișu Pop alias „Étienne Pop” – lider comunist în cadrul Frontului Național Român din Paris și Alexandru Lazăr care, începând cu anul 1941, a condus extrem de eficient Serviciul tehnic al MOI, structură care se ocupa cu falsificarea actelor de identitate, tipărirea manifestelor și a broșurilor cu caracter propagandistic).

În deportare au dispărut și alți comuniști români din Rezistența Franceză, precum Floricel Marinescu sau Marin Chilom.

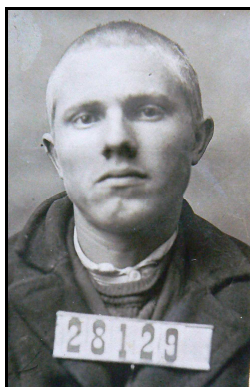
*Alexandru Lazăr în uniforma Armatei franceze
și în haine civile (n. ? – d. 1944)*

²² Ion Mutulescu. *Memorii*, Institutul de Studii Istorice și Social – Politice de pe lângă CC al PCR, 1967. ANIC-B, Fond 60, Dosar nr. 584, f. 318.

²³ „Completare la autobiografii de la dosarul de Partid din 15 martie 1952” și „Memoriu adresat Comisiei Centrale de Verificare a Membrilor de Partid de pe lângă CC al PMR din 15 august 1950”. Documentele sunt semnate de către căpitanul de miliție Ion Mutulescu din Direcția politică a DGM. ANIC-B, Fond 53, Dosar nr. M/254, f. 26 și ff. 170-171.

*Imobilul din Paris unde a locuit
Alexandru Lazăr în anii '40*

Aprilie 1933. Marin I. Chilom (n. 1912, mun. București), de profesie lăcătuș mecanic. Fotografia este realizată în arestul Siguranței din București, unde se afla în deținere preventivă sub acuzația că ar fi desfășurat propagandă comunistă. Viitorul luptător în Brigăzile Internaționale din Spania și în Mișcarea de Rezistență Franceză și-a găsit sfârșitul în universul concentraționar nazist, în prima jumătate a anilor '40

În timpul anchetei, Călin nu a divulgat numele sau adresele camarazilor săi din MOI sau FTP, atitudine care, din păcate, a contribuit decisiv la deportarea sa în Germania (în timpul anchetei a beneficiat de asistență juridică din partea unui avocat pe nume Haneton).

Marin Selea afirmă în memoriile sale²⁴ că Ion Călin ar fi fost asasinat de naziști în lagărul german de la Neuengamme în aprilie 1945²⁵. Această ipoteză este vehiculată și în memoriile altor veterani care l-au cunoscut pe Călin.

²⁴ Marin Selea, „Ion Călin (1912-1945)” în *Voluntari români în Spania. Amintiri și documente 1936-1939*, p. 469.

Neuengamme²⁶ a fost un lagăr de concentrare nazist înființat în anul 1938 în apropiere de orașul german Hamburg. Abia în 1940 devine un stabiliment de sine stătător, ieșind de sub tutela administrativă a altui lagăr pentru deținuți politici, cel de la Sachsenhausen. La fel ca Buchenwald, Mauthausen ori Flossenbürg, lagărul de la Neuengamme era strâns legat de interesele economice ale SS-ului german și de intenția de a transforma fizionomia urbană a Hamburgului prin folosirea mâinii de lucru a deținuților (în special la fabricarea zgurii și a cărămizilor). Deși a funcționat doar până în 1945, lagărul de la Neuengamme deținea peste 100.000 de prizonieri la sfârșitul războiului, din care aproximativ jumătate și-au găsit sfârșitul în acest loc. Compoziția deținuților de aici a reflectat din plin situația de pe teren a celei de-a doua conflagrații mondiale: până în 1940, lagărul a găzduit doar prizonieri germani; după această dată, au fost aduși la Neuengamme în special deținuți din țările ocupate de către Germania nazistă; din 1941, polonezi; iar din 1942-1943, prizonieri de război sovietici. Peste 10.000 de prizonieri au fost aduși direct de la Auschwitz, în intervalul 1943-1944. Din totalul de prizonieri consemnați în acest lagăr spre sfârșitul ostilităților, circa 13.000 erau evrei (în special femei). Începând cu 1944, au fost aduși foarte mulți prizonieri din țările care cunoșteau o mișcare de rezistență crescută împotriva Reich-ului: Franța, Danemarca sau chiar Norvegia. Până în luna februarie a anului 1940, condițiile de detenție de la Neuengamme au fost întrucâtva mai suportabile decât ceea ce s-a petrecut mai târziu în acest loc: mâncarea era suficientă și nu existau „rele tratamente” aplicate deținuților. Dar odată cu dobândirea statutului de lagăr independent față de alte unități administrative similare, acest spațiu concentraționar și-a schimbat radical politica de detenție. Astfel, au apărut la Neuengamme fenomene caracteristice unora dintre cele mai dure lagăre: foamete, violență, expunere la frig, boli și o rată galopantă a mortalității din varii cauze. În acest context, nu este de mirare de ce jumătate din populația lagărului a decedat până în anul desființării (1945). Așadar, începând cu 1940, în lagărul de la Neuengamme începe să domnească arbitrarul, bătăile ofițerilor SS fiind aplicate fără regulă, în orice moment al zilei. De asemenea, crimele acestor cerberi nu mai trebuiau justificate în fața nimănui. Abuzul de putere devenise un loc comun. La toate acestea s-a adăugat o foamete teribilă care a devenit în timpul războiului principala cauză de teroare la Neuengamme. Ca urmare a acestei transformări asistate cu bună știință de către autoritățile naziste, peisajul concentraționar a început să descrie din ce în ce mai tare scene teribile ale unor mase amorfe de oameni efectiv descărnați. În consecință, rata mortalității a pătruns pe terenul unor aritmetici halucinante: de pildă, în iarna 1942-1943, aceasta a ajuns la mai mult de 10% din întreaga populație concentraționară, în fiecare lună. Ulterior, în

²⁵ Hermann Kaienburg, „Neuengamme Main Camp”, în Geoffrey P. Megargee (ed.), *Encyclopedia of Camps and Ghettos, 1933-1945*, I, Early Camps, Youth Camps, and Concentration Camps and Subcamps under the SS-Business Administration Main Office (WVHA), part B, Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis, 2009, pp. 1074-1078.

²⁶ Datele referitoare la lagăr în *Ibid.*

anii care au urmat, administrația a permis receptarea de pachete și astfel mortalitatea a fost puțin redusă, dar culmile ororii de la Neuengamme au fost cu siguranță dintre cele mai înalte pe care le-a cunoscut Germania nazistă. Trebuie menționat apoi că în primii trei ani de detenție în acest lagăr au fost introduse uniforme de detenție dungate, clasice, care cu greu puteau constitui pavăză împotriva frigului sau umezelii. Abia din anul 1943, anumiți prizonieri mai apti de muncă au primit haine diversificate, haine de „civili”, în special de la evreii omorâți sau din alte lagăre de concentrare ale Europei de Est. Suprapopularea a fost și ea un fenomen specific Neuengamme-ului, mai ales după 1944 (se ajunsese și la trei deținuți care erau nevoiți să împartă același pat). Condițiile de igienă erau dintre cele mai aspre, noroiul fiind practic un element prezent atât în zona de lucru, cât și în barăcile de locuit. Apa nu putea fi procurată decât prin câteva pompe manuale amplasate în zona latrinelor. Abia în vara anului 1941 s-a construit în sfârșit un canal pentru deșeurile menajere, dar suprapopularea crescândă a făcut caduc și acest sistem rudimentar de canalizare. O altă problemă majoră cu care se confruntau deținuții era punerea lor în imposibilitatea de a purta haine curate: pe lângă murdăria provocată de condițiile de lucru (praf, noroi, alte substanțe) mai erau și propriile excremente, deoarece deținuților le era efectiv interzis pe timpul zilei să utilizeze latrinele. Mirosul de urină și fecale din barăci devenea astfel un fel de-al doilea aer pe care toată lumea era nevoită să-l respire! În tot acest context, cu condiții de detenție dintre cele mai vitrege, orice boală, orice răceală dezvolta complicații cu potențial crescut de deces (infecții pulmonare, febră, epidemii de diaree, probleme intestinale și stomacale, hidropizie și inflamații de tot felul). Tuberculoza s-a instalat și ea ca acasă la începutul anilor 1940! În funcție de anotimp, deținuții de la Neuengamme au mai suferit și de picioare înghețate sau alte tipuri de degerături. Paraziții au constituit o problemă cu care aceștia se confruntau zilnic. Pe lângă toate acestea, au izbucnit uneori epidemii de tifos care au aruncat lagărul într-o carantină disperată. Accidentele de muncă au fost și ele tratate superficial și au condus de cele mai multe ori la complicații medicale grave sau chiar decese – îngrijirea medicală era practic o glumă! Concomitent cu evacuarea mai multor infirmerii, în anul 1944, spre a face loc unor noi loturi de deținuți din Franța, s-a decis construirea unui nou crematoriu. Trebuie precizat că până în anul 1943, cazurile mai serioase de boală erau transferate la Dachau iar după 1944, la Bergen-Belsen sau Lublin-Majdanek. A existat în schimb și o politică mult mai radicală de negociere cu aceste cazuri de îmbolnăvire. La începutul anului 1942, prizonierii cu o condiție extrem de precară de la Neuengamme au fost efectiv eutanasiați prin injectare. Aceste campanii au generat o asemenea teamă printre prizonieri încât foarte mulți renunțau să se mai prezinte la infirmerie, indiferent de starea medicală în care se aflau. Spre începutul anului 1945, majoritatea deținuților de la Neuengamme erau incapabili de muncă, astfel încât autoritățile au decis să-i lase pur și simplu izolați în așa-numite „blocuri de convalescență”, fără nicio asistență medicală sau de altă natură. Pe lângă toate acestea, deținuții din lagăr au mai fost folosiți

în varii ocazii și pe post de cobai pentru diferite experimente medicale (mai mulți copii au fost aduși aici de la Auschwitz spre a li se inocula diferite bacterii iar apoi au fost uciși într-o școală din Hamburg pentru a șterge urmele respectivului episod). Deținuții erau folosiți în special în construcții sau transport, în condiții vitrege, iar cei care nu puteau ține pasul cu ritmul impus de SS erau torturați sau bătuți groaznic. Totodată, SS a infiltrat o adevărată rețea de spioni în lagăr pentru a stârpi din fașă orice virtuală tentativă de revoltă sau opoziție. Aceste „cârțițe” au folosit orice prilej (tensiuni naționaliste, politice ori de altă natură) pentru a-i încăiera pe deținuți unii împotriva celorlalți. Și deși supraviețuirea la Neuengamme era, desigur, o afacere pe cont propriu, nu puține au fost exemplele de solidaritate și înțelegere mutuală întru îmbunătățirea condițiilor de trai printre deținuți. Au apărut astfel grupuri bazate pe prietenie, pe naționalitate sau pe limbă comună. Dar tot din aceste motive și din eclectismul demografic de la Neuengamme, multe grupuri nu puteau comunica între ele sau o făceau cu mare dificultate (să ne imaginăm doar situații în care deținuți sovietici ar fi trebuit să-și amenajeze traiul în comun cu danezi, francezi ori alte naționalități; bariera lingvistică era doar un prim impediment...). În general, deținuții comuniști au fost singurii care au fi încercat să spargă această barieră culturală sau lingvistică și să „internaționalizeze” întrucâtva viața la Neuengamme. Cât despre nivelul ridicat de securitate de la Neuengamme: nu a existat până în 1945 nicio tentativă de evadare reușită! După ce toate acestea s-au terminat, după ce Neuengamme-ul nu a mai ființat ca lagăr, au existat – e drept, mult mai târziu – și câteva cazuri de condamnări la adresa fostelor autorități naziste pentru faptele sau crimele comise în acest loc²⁷.

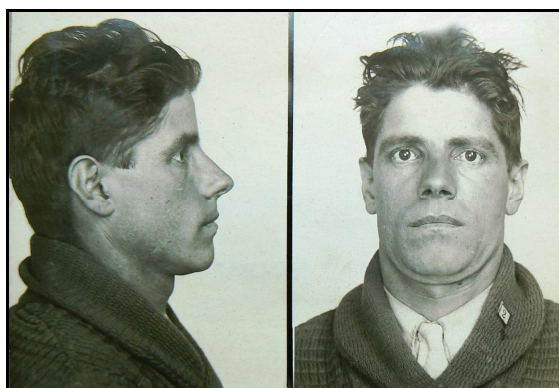
*

Veteranul ilegalist Gheorghe Vasilichi a fost unul dintre comuniștii români din Franța care a cunoscut sistemul penitenciar francez, fiind la rândul său arestat (aprilie 1943) și deportat într-un lagăr de concentrare german – Dachau (1944-1945). În 1957, Vasilichi declara în mod surprinzător că regimul de detenție francez din acei ani era cu mult mai dur decât cel din România, cu excepția Doftanei (Vasilichi a petrecut o scurtă perioadă în arest preventiv în aceeași închisoare prin care cu câteva luni în urmă trecuse și Ion Călin-Santé):

„Trebuie să spun că mi-am închipuit că o țară ca Franța, care totuși pe scara civilizației față de alte țări a făcut progrese foarte mari, să aibe un regim de închisori pur

²⁷ *Ibid.* La sfârșitul anilor 1980, din cele puțin peste 80 de cazuri instrumentate de procurorii din Hamburg, doar șapte astfel de inculpați au fost condamnați. Foarte mulți alți făptași au scăpat de rigoarea legii fie alegând calea exilului, fie trăind sub o identitate falsă. Cei incriminați sau pasibili de pedeapsă au fost de asemenea ajutați și de faptul că după război cea mai mare parte a dosarelor și a arhivelor a fost distrusă. Martorii în astfel de procese erau și ei greu de produs (în termeni juridici). După prima parte a anilor 1960, toate faptele – cu excepția crimei – au devenit subiect al statutului limitărilor. Ca atare, doar o mică și neînsemnată parte din cei aproximativ 4.000 de ofițeri SS care s-au perindat pe la Neuengamme a fost afectată de actul de justiție.

și simplu feudal. Închisoarea de la Paris Santé, cu regimul celular, cu celule fără ferestre, decât o ferăstruică mică, unde nu se poate vedea cerul și de la o înălțime că omul de jos nu putea să se uite pe fereastră, trebuia să se urce pe ceva, să se uite, cu acele porți cu judas la uși, că de afară poți să vezi ce face, dar dinăuntru nu poți să vezi afară, cu regimul acesta celular de o jumătate de oră libertate să te plimbi în curte, cu lipsă de cărți, de presă, de legături în afară, unde nu puteai să capeți nici un creion și hârtie, este drept să spunem că România noastră excepție făcând Doftana, avea un regim mult mai bun. Era și datorită faptului că comuniștii noștri au dus lupte mari făcând și greva foamei, ca să câștige totuși un regim politic și să oblige direcția închisorilor să-l respecte. Însă în Franța, au rămas într-adevăr închisorile cum le-au lăsat de la feudali.”²⁸

*Comunistul Gheorghe Vasilichi
(n. 7 sept. 1902, com. Cetate, jud. Dolj – d. 1 nov. 1974,
mun. București) în arestul Siguranței interbelice*

Așa cum am precizat mai sus, mulți dintre voluntarii români care au luptat în Mișcarea de Rezistență Franceză proveneau din Brigăzile Internaționale. Aceștia au luptat împotriva ocupantului german și a autorităților „vichyste” în mai multe orașe franceze: Paris, Marsilia, Toulon etc.

Potrivit unei estimări realizate de unul dintre cei mai cunoscuți români care au luptat în cadrul FTP-MOI, Filip Gheorghe (alias „Comandantul Georges Le Fort”), în Franța ar fi participat 131 de tovarăși români, dintre care 65 și-au pierdut viața²⁹. Aceștia au activat cu preponderență în regiunile Paris, Lyon și Marsilia. Iată câteva nume ale unor comuniști români decedați care au făcut parte, la fel ca Ion Călin, din Detașamentul nr. 1 român FTP – MOI, dar și ale altora care au activat în alte grupări/asociații, sau pe cont propriu: Samuel Zoltan (decedat în 1942 în cadrul unui schimb de focuri cu Poliția pariziană), Nicolae Cristea (alias „Charles”, zis „Joseph Copola”), Andrei Sas Dragoș, Carol Goldstein (alias „Ion Crăciun”). În ziua de 19 octombrie 1942, Cristea,

²⁸ Declarație dată de Gheorghe Vasilichi la Institutul de Istorie a PMR în ziua de 22 martie 1957. ANIC-B, Fond 60, Dosar nr. 139, f. 90.

²⁹ Declarație dată de Filip Gheorghe la Institutul de Istorie a PMR în ziua de 16 martie 1957. ANIC-B, Fond 60, Dosar nr. 137, f. 51.

Goldstein și Sas au atacat cu grenade un batalion de recruți SS în zona Montrouge, provocând moartea a câtorva zeci de tineri SS-iști; din nefericire pentru ei, Cristea și Sas au nimerit într-o razie și au fost arestați, iar după câteva zile a fost reținut și „Ion Crăciun”. Au fost executați prin împușcare la 9 martie 1943; mormântul lui Nicolae Cristea se găsește în cimitirul parizian Ivry în *Careul Împușcaților*. Alte nume: Ion Călin, Francisc Wolf – Boczor (alias „Ferenc Wolf”), Olga Bancic (pe numele adevărat Golda Bancic), Iosif Clisci³⁰, Alexandru Lazăr (arestat de Gestapo în iunie 1944), inginerul Iancu Zilberman (capturat de germani pe 5 iunie 1943 în urma exploziei accidentale a unei grenade artisanale care i-a smuls brațul; dispozitivul explozibil urma să fie aruncat asupra unui autobuz plin cu ofițeri de aviație în Place d’Italie din Paris; în cursul anchetei a fost torturat, fiind ulterior condamnat la moarte și executat), Floricel Marinescu, Carol Goldstein, Edmond Hirsch (ca urmare a activității sale clandestine din Rezistență, Hirsch a fost arestat în toamna anului 1942 de către Brigada Specială/ Brigada anticomunistă de la Prefectura Poliției din Paris împreună cu Gheorghe Chioreanu și Marin Selea; după anchetă a fost deportat în Lagărul de concentrare de la Mauthausen, găsindu-și sfârșitul în 1943 la o carieră de piatră unde executa muncă forțată), Iosif Hirsch, Axel Jean, familia Bacicurinski compusă din Dr. Aron Bacicurinski alias „Dr. François”, sora și soția acestuia, Mauriciu Beker, soții Bernstein, Cupcic, soții Covrigaru, Edelstein, Eidingher, Fred (alias „Robert”), Fischer, scriitorul Benjamin Fundoianu, Solomon Finkelman, David Freiman, Uscher Grunspen, Grunman G., Abraham Haham (a murit la Auschwitz), Lerner Boria (executat de către autorități prin împușcare la 1 octombrie 1944), Lapte-dulce Alexandra, Cașmir Lebensohn, Bruno Marcu, Ion Miga, Ștefan Obârzan, Fred Olghischer, Horia Prischite, Dumitru Pascota, Nicolae Pop (alias „Radu Măcriș”), Fițea Rones (decedat la Auschwitz), Emil Rosenstein, Fani Strulevici, Schaubert, Suzic, Jacques Stern (executat de către autorități prin împușcare la 23 februarie 1943), Nicolae Wexler, Emanuel Weiss, Dr. Wasserman, Fl. Zalmanovici ș.a.m.d.

³⁰ Iosif Clisci alias „Albert” (n. 12 febr. 1916, com. Clișcăuți, regiunea Hotin, Ucraina-d. 2 iul. 1943, Clichy, Franța), unul dintre cei mai cunoscuți luptători comuniști români din Mișcarea de Rezistență Franceză. Pe 2 iulie 1943 a fost ucis în luptă în suburbia pariziană Clichy după ce împreună cu alți 2 partizani a atacat cu grenade un autobuz plin cu SS-iști. La acea dată deținea funcția de șef al Detașementului nr. 1 român, funcție în care fusese avansat în ianuarie 1943 (la începutul anului, conducerea Comandamentului regional parizian al FTP – MOI a decis ca Detașamentul nr. 1 român să fie împărțit după cum urmează: cea condusă de Clisci urma să-și concentreze acțiunile pe hărțuirea germanilor din zona pariziană, iar cealaltă, condusă de Francisc Wolff – Boczor, urma să se concentreze pe sabotarea căilor ferate). Moartea eroică a lui Clisci a fost ulterior popularizată de conducerea FTPF sub sloganul „Unul contra o sută. Cum luptă și moare eroic un FTPF” (circa 100 de militari din SS îl „vânaseră” pe străzile orașului Clichy). Soția sa însărcinată a fost ulterior deportată la Auschwitz unde a fost gazată. Pe 7 iulie 1945, la doi ani de la moartea eroică a lui Clisci, autoritățile franceze au așezat o placă de marmură comemorativă pe clădirea din strada Abreuveoir nr. 2 (Clichy) – acolo unde Clisci a luptat până la moarte. Vezi în acest sens și nuvela scrisă de soțul Olgăi Bancic, Alexandru Jar, *Moartea lui Iosif Clișci*, Ed. pentru literatură și artă, București, 1948.

27 octombrie 1936. Studentul comunist Iosif Levi Clisci
(n. 12 febr. 1916, com. Clișcăuți, regiunea Hotin,
Ucraina – d. 2 iul. 1943, Clichy, Franța)³¹

Numele românilor decedați în lupta cu ocupantul german sau colaboraționiștii francezi³² figurează la loc de cinste în conștiința publică franceză, fiind tratați cu același respect ca și celelalte naționalități cu care s-au aflat de aceeași parte a baricadei (se estimează că numai din partea PCF ar fi murit în lupta cu autoritățile germane și vichyste circa 75.000 de comuniști – de unde și supranumele de *partidul împușcaților*).

Andrei Sas Dragoș (n. ? – d. 9 mart. 1943) Edmond Hirsch (n. 7 mart. 1913,
mun. Toplița, jud. Harghita – d. ?), Olga Bancic pe numele adevărat Golda Bancic
(n. 10 mai 1912, Chișinău, Republica Moldova – d. 10 mai 1944, Stuttgart, Germania)
și Dr. Aron Bacicurinski (n. 20 mart. 1908, Republica Moldova – d. 1944, Oświęcim, Polonia)

³¹ A fost arestat preventiv de către organele Prefecturii Poliției Municipiului București pentru că în urmă cu câțiva ani desfășurase „activitate subversivă” (propagandă comunistă) în organizația de elevi a PCdR – „Școlarul Roșu”. După arestare, a fost înaintat Biroului Poliției Judiciare din cadrul Poliției orașului Hotin. Fotografiile față / profil ale tânărului evreu politehnist au fost realizate în arestul acestei poliții locale.

³² În această categorie intrau diferiți oficiali ai administrației franceze: polițiști, jandarmi, ofițeri, judecători care condamnau partizani, gardieni sau directori de închisori/ aresturi etc.

Concluzii

Dacă în Franța cei care s-au opus ocupantului german sunt onorați și respectați de către oficialități și nu numai, iar în multe țări din care au plecat voluntari pentru a se înrola în tabăra guvernamentalilor spanioli s-au construit memoriale sau muzee care amintesc de sacrificiul acestora (vezi Statele Unite, Marea Britanie etc.), nu același lucru putem spune că se petrece în România cu administrarea memoriei celor ce au luptat împotriva totalitarismului fascist. De altfel, cu același tip de ignoranță sunt tratați în România și cei care s-au opus totalitarismului comunist, prin rezistență armată: partizanii anticomuniști din munți care au salvat onoarea românilor în anii '40-'50 și cărora statul român nu le arată în zilele noastre aproape niciun fel de recunoștință. În timp ce în Franța francitirorii se bucură de atenția autorităților prin ridicarea unor statui, prin crearea unor memoriale și muzee sau prin atribuirea de nume unor străzi, în România, guvernele postdecembriste nu au făcut nimic pentru eternizarea memoriei celor căzuți în lupta cu regimurile totalitare.

Este adevărat că membrii și simpatizanții PCdR (unii dintre ei kominterniști notorii sau agenți ai NKVD) militau pentru redefinirea granițelor României (teza conform căreia minoritățile „asuprite” urmau să aibă dreptul de autodeterminare până la dezlipirea de statul român), pentru instaurarea unui regim bolșevic la București, pentru abolirea monarhiei și pentru dominația clasei muncitoare, însă tocmai aceste deziderate îi plasau la marginea societății românești. Dar partidul pe care îl reprezentau, deși marginal pe scena politică a vremii, a suferit multe represalii, ceea ce poate explica de ce membrii săi au părăsit țara.

Încheiem această pledoarie pentru cei care s-au opus regimurilor totalitare, indiferent de convingeri politice sau origine etnică, cu cuvintele lui Stelian Tănase:

„Unii vor zice că erau comuniști. E adevărat. Erau aici mai mulți comuniști decât gaulliști. E un aspect și am putea discuta despre asta. Dar un aspect esențial e și acela că au luptat, uneori cu mâinile goale, împotriva mașinii de război germane. Nu vorbesc aici de idealurile lor politice – la fel de nocive ca și nazismul – ci de implicarea lor fizică, cu viața lor, mergând până la sacrificiul suprem. Fără ei, nu se știe cum s-ar fi scris istoria. Uneori contează și lecția de curaj și demnitate, nu doar instinctul nostru de conservare. Nu doar frica, lașitatea, oportunismul, acomodarea la împrejurări. Acestea sunt motivele pentru care am scris despre ei.”³³

³³ Stelian Tănase, *Eroi, trădători, dezertori*, publicat la data de 14 aprilie 2013 pe <http://www.stelian-tanase.ro/sa-stam-de-vorba/eroi-tradatori-dezertori/>.

Anexe

Anexa 1

*Manifest al PCdR editat în 1938 pentru strângerea de fonduri necesare cauzei antifasciștilor spanioli*³⁴

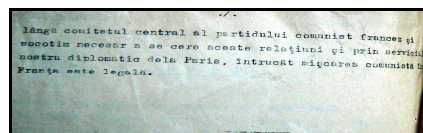
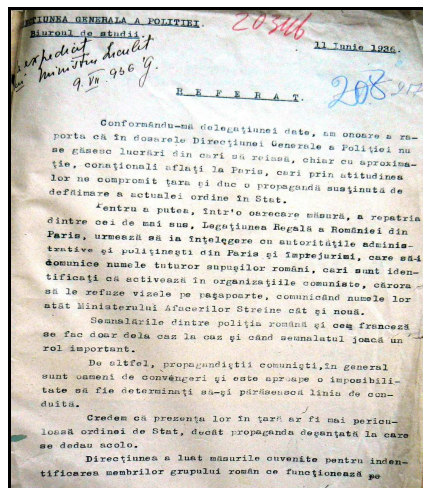
„În Spania agresiunea fascistă italo germană continuă. Din temnițele germane, de sub dărâmăturile bisericilor bombardate în Spania de aviația italiană și germană răsună glasuri: „nu vă lăsați înșelați de agenții lui Hitler, gândiți-vă la suferințele noastre, la femeile și copiii noștri uciși de bombele lui Mussolini și Hitler”. Hitler și agenții lui pregătesc și țării noastre aceeași soartă. **UNIȚI-VĂ ÎN LUPTA CONTRA FASCISMULUI.** Jos mâinele fascismului italian și german de pe grumazul Spaniei libere și democratice. Jos războiul imperialist. Trăiască lupta poporului Spaniol pentru apărarea păcii, democrației și libertății. Trăiască lupta de dezrobire a popoarelor de sub jugul dictaturilor fasciste. Ajutați SPANIA REPUBLICANĂ.”

Anexa 2

*Referat întocmit de către Biroul de studii al Direcției Generale a Poliției la data de 11 iunie 1936 cu privire la situația conaționalilor aflați în Capitala franceză*³⁵. *Din document reiese buna colaborare pe care autoritățile române o aveau cu cele franceze în privința comuniștilor români „cari prin atitudinea lor ne compromit țara și duc o propagandă susținută de defăimare a actualei ordine în Stat”. Această structură din cadrul Direcției Generale a Poliției recomanda și unele măsuri pe care ar fi trebuit să le întreprindă Legația Regală a României de la Paris în privința celor care se declarau în dezacord cu politica guvernului român. Totodată, documentul recomanda folosirea diplomației românești în vederea identificării comuniștilor români din Partidul Comunist din Franța care la acea dată funcționa legal.*

³⁴ „Manifest dedicat luptei pentru ajutorarea Spaniei Republicane și democratice, semnat «Iubitorii de libertate!»”. ANIC-B, Fond 101. Dosar nr. 9, f. 1.

³⁵ Referat din 11 iunie 1936 întocmit de Biroul de studii al Direcției Generale a Poliției. ANIC-B, Fond 50, Dosar nr. 471, f. 217.

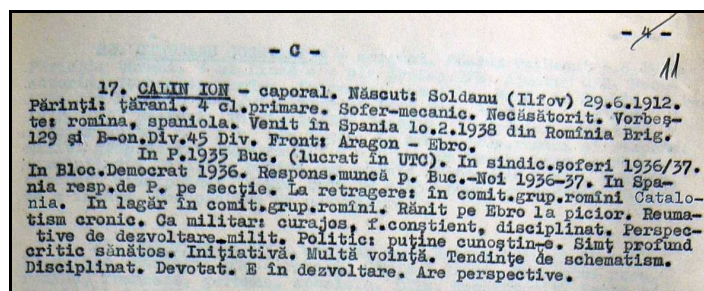
Anexa 3

„Scânteia” din 1 septembrie 1936

Anexa 4

1950. Scurtă caracterizare întocmită de Comisia specială de pe lângă CC al PMR, structură superioară de partid care în perioada 1949-1950 a verificat activitatea foștilor interbrigadiști și luptători din Rezistența franceză. Din document reiese că la acea dată Călin ar fi fost în viață – ceea ce era fals.

Anexa 5

1944. Afîș care-i înfățișează pe „Eroii basarabeni morți pentru libertate” în cadrul Mișcării de Rezistență Franceze. Mulți dintre comuniștii români de naționalitate evreiască care au luptat în Franța nu se revendicau de la România Mare, întucât considerau că acesta era un stat imperialist, care de-a lungul timpului i-a persecutat din motive rasiale și politice. Tototodată, urmând directivele/linia Cominternului, aceștia considerau România ca fiind un stat „imperialist”, „colonialist”, „multinațional” constituit prin cucerirea de teritorii străine. În aceeași ordine de idei, „basarabenii” susțineau că minoritățile naționale (ucraineană, rusă, bulgară, maghiară și turcă) trebuiau să militeze pentru autodeterminare până la despărțirea de țară. Aceste teze au fost adoptate, la sugestia Cominternului, de către Congresul al V-lea al PCdR desfășurat la Gorkovo (1931), conducând astfel la autoizolarea și stigmatizarea PCdR în mentalul colectiv românesc.

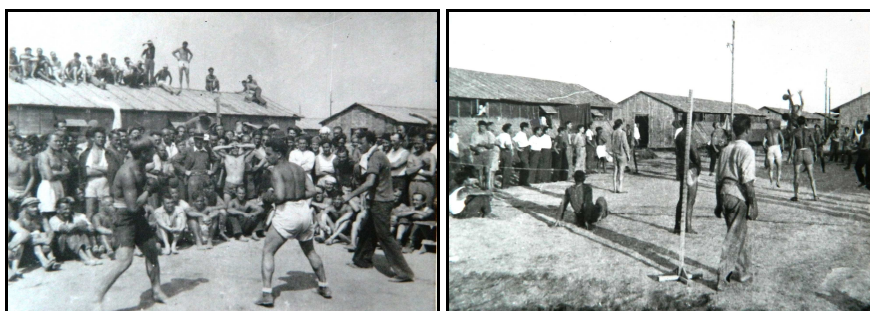
Anexa 6

1939. Viața cotidiană în Lagărul de la Gurs

1939. Voluntari români în Lagărul de la Gurs în jurul unui grup statuar realizat de sculptorul Vida Gheza

Aspecte din timpul unor competiții sportive din Lagărul de la Gurs

Coadă la cazanul cu mâncare în Lagărul de la Gurs

Curs de limba franceză în Lagărul de la Gurs